

MEDEDEELINGEN

VAN WEGE HET

NEDERLANDSCHE ZENDELINGGENOOTSCHAP;

**bijdragen tot de kennis der zending en der taal-,
land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië,**

UITGEGEVEN DOOR

BESTUURDERS VAN VOORNOEMD GENOOTSCHAP.

VIJFTIENDE JAARGANG.

TE ROTTERDAM, BIJ

M. WYT & ZONEN,

Drukkers van het Nederlandsche Zendelinggenootschap.

1871.

EEN WOORD TER JAARVERGADERING GESPROKEN,

DOOR DEN OUD-RESIDENT VAN TIMOR, **R. WIJNEN.**

Mijne Heeren!

Even vreemd als gij, zie ik zelf vreemd op, mij hier in uw midden te zien. In eene vergadering als de uwe, beschouw ik mij, als ik de vulgaire expressie bezigen mag, als een vreemde eend in de bijt.

En toch M. HH.! geloof ik, dat het niet kwaad kan, dat in uwe vergadering ook eens de stem van een leek op godsdienstig terrein gehoord wordt.

De eenige verdienste, die ik heb, en die ik hier wensch vooruit te zetten, is dat ik bijna het vierde eener eeuw in Nederlandsch-indië doorbracht, en veel van de zendingzaak en het Inlandsch onderwijs van nabij bezag.

Ik vang dan ook aan, met u, M. HH., al vooraf verchooning te vragen voor mijne wijze van voordragt. Nog nimmer sprak ik in 't publiek, en dan nog wel voor een publiek als het uwe, uitsluitend zamengesteld uit mannen, die steeds gewoon zijn in 't publiek te spreken!

In de eerste plaats wil ik dan mijne meening uitspreken over de zending in algemeenen zin.

De strekking van dit grootsche werk kan niet anders dan goed zijn; ik zou haast durven zeggen, indien ik niet bang ware voor te groote tegenspraak, nog meer in beschaving, dan in christen-makenden zin.

Wij mogen niet vergeten, dat wij met al ons werken, en wat ook daarvan geschreven wordt, we met onze christelijke godsdienstverspreiding nog ter naauwernood het morgenrood zien dagen van eenen dag, die mogelijk later, in eene zeer verre toekomst helder licht zal zijn.

Het zij echter verre van mij om de zaak af te keuren; integendeel, maar de wijze, waarop men dit werk aangegrepen heeft, kan ik evenmin in allen deele goedkeuren.

Op Timor toch zag ik – en de archieven daar zeggen het – dat in 1761 daar aanwezig waren 3 doctoren, 1 predikant en 18 schoolmeesters, en in 1864, dus ruim 100 jaren later – ik beroep mij daaromtrent op den heer ESSER en den zendingleeraar DONSELAAR beiden, uwe vergadering wel bekend – vond ik daar eene maatschappij, waarvan het peil van zedelijkheid en godsdienstzin voorwaar niet hoog was, en volstrekt niet in evenredigheid stond, tot hetgeen het zijn kon, als men nagaat, dat meer dan 100 jaren geleden men daar reeds middelen verschaft had, om onderwijs en godsdienst onder de woeste en moordlustige Timorezen te brengen. (1)

Geen Vorst noch Vorstenzoon kan schrijven of lezen, zoodat de Resident daar door middel van mondelinge boodschappen zijne relatiën met de vorsten moet onderhouden.

Gij, M. HH.! zult dit met mij treurig en weinig beuoedigend vinden.

Ik zeide in een mijner rapporten aan de Regering: „Er moet dus aan die zaak eene ongekende kanker knagen”, enz.

(1) Hierbij valt echter op te merken, dat de Oost-indische Compagnie gedurende het laatste vierendeel der vorige eeuw bijna niets meer deed voor de zedelijk godsdienstige opleiding van de indische bevolkingen, en dat het Nederl. zendelingenootschap wel sedert 1818 zich Timor aantrok, maar daar nooit krachtig heeft kunnen werken (NDBG.)

Volle waarheid sprak ik toen niet, want de kanker vermeende ik wel te kennen, maar durfde ze toen, om redenen niet uitspreken. Men nam mij toen reeds kwalijk, dat ik durfde zeggen: „de Katholieke missie op Flores, wat ook onder mijn gebied sorteerde, heeft meer kans van slagen; omdat men daar meer menschkundig te werk gaat. Daar komen of worden uit Europa uitgezonden broeders timmerlieden, smids, metselaars, etc. die daar onder de leiding van den zoo verlichten en kundigen Pastoor FRANSEN, bij het volk ingeleid worden.”

Mij kon het weinig schelen, welk soort van Christen het beschavingswerk begon, sub conditie, het slechts menschkundig begonnen werd.

Ook gaarne zoude ik zien, dat men zijne krachten minder verdeelde. Daardoor zou men op ééne plaats meer krachtig kunnen optreden, en dus meer kans hebben van flink slagen. „Verdeel, en ge heerscht gemakkelijk!” Laten wij dit omkeeren, en zeggen: hoe meer ge u verdeelt, hoe zwakker ge u maakt, en hoe minder ge kans hebt, uwen vijand, onkunde, en bij- of ongehoof te bestrijden en te overwinnen.

Ik wil daarmede zeggen, vereenigt al uwe krachten op één punt, maakt u meester van den geest van ouden en jongen van dagen, valt den vijand overal en aan alle zijden aan, en ge zult overwinnen, dat is: ge zult in den geest van dat volk, waarvan ge de civilisatie ondernomen hebt, geplant hebben een Christendom, dat als 't ware in het bloed overgaat.

Ga heden henen uit de Minahasa, het schoonste lichtpunt uit de zendingsgeschiedenis, en laat haar aan zichzelf over: over 50 jaren hebt ge het oude heidendom terug.

Bewijze Borneo, waar in vroegere tijden engelsche of

amerikaansche zendelingen geweest zijn; thans treft men dáár niet anders als koppensnellende Daijaks aan. (1)

Hieromtrent beroep ik mij nog op den heer VAN HOËVELL, die over dergelijk onderwerp in 1854 in de 2de Kamer zeide:

„Er zijn eilanden, waar eene talrijke christenbevolking woont, eene christenbevolking, van eenige duizend zielen, waar sedert vijftig jaren noch godsdienstleeraar noch onderwijzer is geweest.

„Ik bedoel de Sanger-eilanden. Die christenbevolking heeft tot op den huidigen dag, alleen door overlevering hare godsdienst behouden, maar die godsdienst wordt niet gevoed door versche krachten van buiten.

„Het Gouvernement laat haar aan zich zelve over, en geeft haar zelfs geen onderwijs.”

In die uitspraak ligt eveneens de vrees van vernietiging van de godsdienst en het onderwijs, indien men niet voortgaat, versche krachten van buiten aan te voeren, om godsdienst en onderwijs te voeden.

Het Mohammedanisme te bestrijden en uit te roeijen, is nog veel moeilijker dan het heidendom.

Behalve dat is hetzelfde talrijker vertegenwoordigd en meer aaneengesloten dan het Heidendom in Nederl.-indië.

De vijand is dus talrijker, magtiger en ook meer intellectueel ontwikkeld, dan het heidendom.

De krachten dus, aan te wenden tegen het eerste, moeten sterker zijn dan tegen het laatste; want bij het Mohammedanisme moet ge eerst eene fanatieke godsdienst afbreken, om eene andere op te bouwen, en bij de heidenen hebt ge bijna niets af te breken, alleen op te bouwen.

(1) Slechts een tweetal amerikaansche zendelingen hebben tuschen 1880 en 40 zeer kort op Borneo gewerkt, maar in het Landaksche. Engelsche zendelingen zijn nu alleen nog in Sarawak, het door Eageland bezette gedeelte van Borneo. (NDBG.)

Zoowel daarom, als om andere redenen, zoude ik het eerst de Heidenen tot Christenen willen maken, en daarna pas aan het Mohammedanisme gaan tornen; in die millioenen bekeerde Heidenen, die zich gemakkelijker tusschen de Mohammedanen inschuiven dan wij, hebt ge even zoo veel helpers in uwe moeilijke taak, om de godsdienst der Mohammedanen te ondermijnen, en het Christendom daarvoor in de plaats te stellen.

Uwe legers echter staan juist in omgekeerde verhouding opgesteld.

Op Java met zijne 15 millioenen zielen, allen Mohammedanen op eene zeer kleine uitzondering na, hebt ge een paar zendelingen en in de Minahasa, met zijne duizendtallen inwoners hebt ge tal van zendelingen en onderwijzers.

Mijn weg zoude dus een andere geweest zijn; ze zou die zijn van concentratie van alle mijne krachten in de Minahasa, en wanneer daar de zaken voldoende geregeld waren, dat ze bekwaam werden geacht om overgegeven te worden aan het gouvernement van Nederlandsch-Indië, ter voortzetting, en waartoe krachtens den geest van het Regeringsreglement verpligting bestaat, want toch art. 125 zegt:

„Het openbaar onderwijs is een voorwerp van de aanhoudende zorg van den Gouverneur-generaal.”

Art. 128 zegt:

„De Gouverneur-generaal zorgt voor het oprigten van scholen ten dienste der Inlandsche bevolking,” en bij de behandeling in 1854 van het indisch Regeringsreglement zeide de heer THORBECKE:

„Het is onze (dus Gouvernements) pligt, en onze taak, licht in Indië te verspreiden; zoo de Javaan, (hiermede bedoelde hij noodwendig den Inlander in het alge-

meen) opgehelderd wordt, over zijne eigene geschiedenis, zoo hem wordt aangetoond wat hij was, zonder ons, zoo hem door ons de weg tot christelijke beschaving wordt geopend, ik geloof M. H. de Voorzitter daardoor meer dan door iets anders, zal de band tusschen Indië en ons land worden versterkt”.

Wederkeerigheid van belang moet de grondslag en de zetel onzer gemeenschap met de onderworpenen volkeren worden, en die kan slechts uit de zedelijke zoowel als materiële ontwikkeling ontstaan, waartoe wij hem brengen.

Ik herhaal, wanneer de zaken daar voldoende geregeld waren, om aan het Gouvernement ter voortzetting overgegeven te kunnen worden, dan zoude ik mijn leger opbreken, en het naar elders overbrengen, om op dezelfde wijze te handelen. „*Qui trop embrasse, mal étreint,*” mag niet vergeten worden.

De zaak is te schoon en het doel te edel, dan dat men niet alle moeite zou inspannen, om ze van alle zijden te beschouwen, om gewikt en gewogen te worden door zoo vele knappe mannen als ik hier vergaderd zie, dat niet ieder, heilig en zedelijk verplicht is, om er het zijne van te zeggen. Ik beweer ook niet, dat ik het regte einde heb; ik bereid mij ook voor op tegenspraak, dit is mijn zoeken; want „*du choc des opinions jaillit la vérité.*”

Ik wenschte ook, dat aan uwe zendelingen konden toegevoegd worden landbouwers en ambachtslieden, om aan de jongelingen en ook aan ouderen landbouw en nuttige ambachten te leeren, daartoe geschikte vrouwen, om aan de meisjes naaijen en andere nuttige vrouwelijke handwerken te onderwijzen.

In Palembang vind men reeds meisjes, die prachtig

borduren, en daarmede goed geld verdienen; in de Lampongsche districten heet het eene schande, als een meisje hare eigene kleederen niet vervaardigt, dat is, zelve de katoenheester en de kleurplanten teelt, en den zijdeworm kweekt, om de grondstoffen te erlangen voor de vervaardiging harer kleederen. Ik vraag u, M. HH., of bij een volk, waar zulke elementen aanwezig zijn, die in eigen boezem zijn opgekomen, of daarmede niet een schoon veld ter bearbeiding voor de hand ligt, om het volk door het aanleeren van nuttige ambachten tot bruikbare leden der maatschappij te vormen, en door het als van zelf daaruit voortvloeiën van meerdere behoeften tot arbeid en geestontwikkeling te leiden.

Ik zie in mijne gedachten de onderwijzers op de school de kinderen leeren lezen, schrijven en rekenen, de ambachtslieden en jongelingen aan ouderen nuttige ambachten leeren, de landbouwers het volk met ploeg en verbeterde landbouwinstrumenten den grond leeren bearbeiten, de daarvoor aangewezenen vrouwen de meisjes leeren naaijen, borduren etc. en des avonds na volbrachten arbeid den vendeling, die tevens Doctor moet zijn, omdat dit zoo groot vertrouwen geeft, vóór zijne deur of in de seset of balaï (raadhuys) zittende, het volk rondom zich vergaderd, vertellende zedelijke verhalen, christelijken zin ademende, die het volk als van zelf en geleidelijk en zonder moeite tot Christen vormt.

Dat volk is zoo kinderlijk, en hoort zoo graag vertellen; de meest ongeloofelijke dingen neemt het aan; hoeveel meer dan de zoo gemakkelijk te begrijpen waarheden van onze godsdienst, aangenaam ingekleed en bevattelijk gemaakt voor hun kinderlijk verstand.

Men bereide toch eerst den grond goed voor, alvorens er het zaad in uit te strooijen, anders verkrijgt men geen oogst.

Eerst moet het beschavings- en intellectueel ontwikkelingsproces gevoerd worden. Een beroemd fransch schrijver zegt daaromtrent: „Auparavant il faut éveiller le sens moral des peuples, qui partout est présent,” etc. Maak er dus eerst een mensch van, leer hem denken en werken, leer hem dat arbeid den mensch veredelt, dat er een God is, die hem dien prachtige vruchtbaren bodem gegeven heeft niet voor niets, maar om dien te bearbeiten, en ga zoo voort, tot dat gij hem tot een denkend wezen gevormd hebt, dan is de akker beploegd en voorbereid, om de eerste zaden van onze zoo eenvoudige hoogst zedelijke christelijke godsdienst te ontvangen, die, omdat ze zich door niets uitwendigs laat aanprijzen alleen uit overtuiging kan aangenomen worden; en om daartoe te geraken behoort de verstandontwikkeling vooraf te gaan, of men maakt naamchristenen, en daarmee doet men de goede zaak meer kwaad dan goed, want dan wordt er mede gespot, en dat vooral behoort vermeden te worden.

Zie M. HH. dat is de weg, dien ik bewandeld zou willen zien, en dien ik mij voorstel, dat slagen zal; en deze weg bewandelende houde ik mij overtuigd, dat de zendingzaak in Nederlandsch-indië zelf meer sympathie zal onder vinden, dan haar thans wel ten deele valt.

Want toch, waar is het, en niet van belang ontbloom om het hier te verkondigen, de zendingzaak vindt weinig belangstelling in Indië. Waarom? Zoude het ook kunnen zijn, dat men de zendingzaak meer practisch en minder streng godsdienstig wenscht opgevat te zien?

Kan het ook liggen, dat in die cosmopolitische maatschappij, waarschijnlijk eene meerderheid, die streng godsdienstige opvatting niet vermeent te kunnen steunen.

Want Indië is anders milddadig genoeg; het geeft

gaarne en het geeft veel, als het maar op zijnen weg ligt, dat is, zoo als men in Indië het leuen opneemt, getuige nog onlangs de groote sommen, die uit Indië naar herwaarts vloeiden voor het Roode kruis.

Ware Indië dus meer met de zaak ingenomen, voorwaar wij zouden in geen en geldelijken nood verkeer en.

Men spore dus op die redenen van mindere sympathie, en trachte ze uit den weg te ruimen.

Ik geloof, dat ik in mijne woorden den zin en de bedoeling van vele Indië-mannen heb nedergelegd en uitgedrukt, en mogt ik er toe hebben kunnen medewerken, om nog meer impulsie te geven aan het reeds ten deele in praktijk gebrachte beginsel, van den zendeling meer te doen zijn, dan een uitsluitend godsdienstverkon diger, dan zal ik mij zeer verheugen van ook een steentje aangebracht te hebben, tot daarstelling van het groote gebouw van ontwikkeling, beschaving, onderwijs en evangelieverspreiding in Indië.

Naar mijne meening heeft ook het Zendelinggenootschap in de Minahasa voor het onderwijs genoeg gedaan, en wordt het tijd, dat het in den geest van het hiervoren besprokene zijne krachten concentreert en elders de hand aan het beschavingswerk slaat.

Het gouvernement van Nederlandsch-indië kan niet weigeren over te nemen en te vervolgen, wat het zendelinggenootschap begonnen en gebracht heeft op de hoogte waar het werk in de Minahasa thans op staat. Verder behoort het Zendelinggenootschap niet te gaan, of het gaat buiten zijne roeping. Dit zal ik aanstonds ontwikkelen.

Het werk daar is niet meer af te breken, dat werk kan evenmin aan den tand des tijds, en evenmin aan het toeval, d.i. of het genootschap altijd geld of niet

hebben zal om de zaak voort te kunnen zetten, worden overgelaten.

Twee krachtige elementen verzetten zich daartegen, die zijn de tijdgeest en de publieke opinie.

Ik zou ook geene reden op kunnen geven, waarom de Regering van Nederlandsch-indië inlandsche scholen onderhoudt en onderwijzers salarieert, die niets anders, niets meer en niets minder zijn, dan de zendingscholen in de Minahasa bijv. op Timor, Rotti, Ambon en in de Residentie Menado, waaronder de Minahasa sorteert, en dan de scholen dáár niet zou overnemen. Behoort de Minahasa dan niet even goed tot Nederlandsch-indië als de zoo even genoemde landen?

Ik zoude wel eens willen zien, wat de Regering wel doen zoude, indien ze voor het feit geplaatst werd, zoo het Zendelinggenootschap eens besloot zijne scholen in de Minahasa op te heffen wegens geldgebrek, of op grond der overweging, dat het toch wel nooit de bedoeling kan geweest zijn, dat het Zendelinggenootschap tot op den jongsten dag toe, in het onderwijs in de Minahasa zal moeten voorzien.

Het Zendelinggenootschap is de baanbreker, is de wegbereider; is die weg eenmaal gebaad en in orde gemaakt, dan heeft het Zendelinggenootschap zijn' pligt gedaan, dan begint de taak van het Gouvernement om de zaak voort te zetten. Ware dit niet zoo, dan zou het Zendelinggenootschap met zijne beperkte middelen wel nimmer buiten de grenzen der Minahasa zich kunnen bewegen, en niet voldoen aan het voorschrift dat luidt: „ga dan henen en onderwijst alle volkeren.”

Behalve dat alles is er eene andere zaak, die de Regering niet uit het oog mag verliezen; 't zijn de materiële resultaten, die het beschavingswerk in de Minahasa nu

reeds oplevert, en waarvan het Zendelinggenootschap immer onbaatzuchtig part noch deel vraagt, maar al de voordeelen daarvan aan het Gouvernement van Nederlandsch-indië laat.

De Minahasa toch rendeerde vóór het zendelings-tijdperk niet dan nadeel; thans geeft zij voordeel voor den Staat; orde en rust en welvaart en christelijke godsdienst hebben de plaats ingenomen van vroegere moordlust, wanorde, diep zedelijk verval, armoede en heidendom.

En zoude nu het Gouvernement van Nederlandsch-indië, zoo men de zaak dan al niet geheel en al van het Zendelinggenootschap wilde overnemen, dezelve niet subsidiëeren?

Ik kan het niet gelooven, want die onverbiddelijke regtbank van de publieke opinie, zoude eene Regering, die dit niet doen zoude, zoodanig brandmerken, dat ze de blikken voor geene enkele geciviliseerde natie meer zou durven opslaan.

Neen, M. HH.! zoo diep is een Nederlandsch bestuur niet gezonken. Het Gouvernement van Nederlandsch-indië weet even goed als wij, dat onderwijs en godsdienst krachtige factoren zijn tot handhaving en bevestiging van rust en orde, en daarom alleen moet het Gouvernement zich de zaak aantrekken; ééne expeditie kost meer dan eene halve eeuw subsidie, om het Zendelinggenootschap in staat te stellen, zijn werk in de Minahasa in stand te houden.

De expeditie naar Timor in 1857, indien men met een volk te doen had gehad, dat maar eenigszins meer ontwikkeld en beschaafd ware geweest, er ware geen aanleiding toe geweest, kostte, geloof ik, 8 tonnen gouds; van het verlies van menschenlevens spreek ik niet.

Het Bestuur van Nederlandsch-indië trok tot dusverre

ook nog andere voordeelen, dan de zoo evengenoemde van het werk der zendelingen; want 't is mij bekend, dat vele inlandsche onderwijzers op de gouvernements inlandsche scholen in Timor, uit de kweekscholen der zendelingen getrokken zijn.

Wanneer dus met het oog op al het zoo even gesprokene de zaak maar eenvoudig en duidelijk uit een gezet, en er gewezen wordt, dat de tijd komen zal, dat het Zendelinggenootschap de Minahasa los zal moeten laten, en dat de Regering van Nederlandsch-indië de zaak dan zal moeten overnemen, omdat ze die zaak niet zal vermogen te verwaarloozen, en dat het dus beter is, nu in der minne te geven, waartoe later de tijdgeest en de publieke opinie haar dwingen zal, ik twijfel niet, M. HH.! of de Regering zal op dit stuk wel handelbaar bevonden worden, en met overtuiging zal zij geven, wat billijk gevraagd, en wat naderhand als 't ware afgedwongen zal worden, door den drang der omstandigheden.

Ziedaar, M. HH., u gezegd, wat mij omtrent de zendingzaak op 't harte lag. Ik hoop, dat gij daaromtrent een welwillend en onbevangen oordeel zult willen uitspreken, en altijd in 't oog houden, dat het standpunt, waarop ik immer stond en het uwe zeer verschillend is. Ik zag de praktijk, weinigen onder u, mogelijk geen, zagen die – en dat de praktijk in zoo vele zaken hemelsbreed met de theorie verschilt, geloof ik dat mij wel zal toegestemd worden.

Ik heb gezegd.

Julij, 1871.